

СТАНОВИЩЕ

по процедура за защита на дисертационен труд на тема:

**„Християнските търговци от европейските провинции на Османската империя
на панаирите в град Лайпциг
(1718-1839 г.)“**

за придобиване на

образователна и научна степен „доктор“

от

кандидат: Аделина Здравкова Петрова,

Професионално направление: 2.2. История и археология. История на България

(История на Българското възраждане),

катедра: „История на България“,

Исторически факултет (ИФ),

Софийски университет „Св. Климент Охридски“ (СУ).

Становището е изготвено от доц. д-р Християн Атанасов Атанасов –

Университет по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ), в
качеството ми на член на научното жури, съгласно Заповед № РД-39-130/28.02.2022 г.
на Ректора на Софийския университет.

1. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертацията на Аделина Петрова е посветена на класическа историческа тема и цели да представи и анализира активността на православните християни търговци, поданици на Османската империя, в град Лайпциг, за един доста продължителен и наситен с политически и военни събития период: 1718 – 1839 г. Трудът има стандартна структура – увод, две глави, заключение, библиография, в която са включени използваните архивни източници, 44 изследвания на български език и 81 проучвания, предимно на немски, но и някои на английски езици. Използвани са и 46 интернет източници. Приложението е оформено в 8 части, които допълват изследването, а в края са поместени и

благодарностите, към лицата подпомогнали в една или друга степен за реализирането му.

2. Данни и лични впечатления за кандидата

Към документацията по процедурата е приложена и автобиография на кандидата. Очевидно отличен студент, възпитаник на „Историческия факултет“ на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, който доста упорито и последователно се опитва да надгради образованието си. Това със сигурност е повод за адмирации и е радващо, че страстта за изследване на миналото е успяла да зарази млад и много качествен човек, с отлични езикови познания и аналитични способности.

3. Съдържателен анализ на научните и научно-приложните постижения на кандидата, съдържащи се в представения дисертационен труд и публикациите към него, включени по процедурата

Дисертацията е типично, в добрия смисъл на думата, историческо изследване, посветено на ключов проблем – търговията и по специално международната търговия. Фигурата на търговеца се счита за ключов при изследването на икономическото развитие на Югоизточна Европа и Османската империя през XVI – XVIII век. Не случайно той се счита за прототип на западния тип предприемач, който ще се появи и на Балканите, и в частност по българските земи, по-сетне. Така например авторитетният изследовател Халил Иналджък ще го постави в центъра на своето проучване за първоначалното натрупване на капитала в османската държава (виж Inalcik, Halil. Capital Formation in the Ottoman Empire. *The Journal of Economic History*, vol. 29, Issue 1, 1969, pp. 97-140). Така, че важността на темата е във съмнение и изследването ще бъде повече от полезно за всеки историк и особено за този с афинитет към стопанската история.

Хронологическите рамки на дисертационния труд също са добре фиксирани и могат да се аргументират. За начална такава се възприема Пожаревацкия мир от 1718 г., а за крайна Гюлханския Хатишериф от 1839 г. Всъщност две политически събития, които обаче оказват съществено значение за икономическото развитие на Югоизточна Европа и особено върху разглежданата тема: активността на османските поданици – християни на панаирите в Саксония и Лайпциг в частност. Важно е да се добави, че реформният указ от 1839 г., поставя началото на османската „перестройка“ и след него империята

претърпява дълбоки промени. Така, че считам за напълно аргументируемо, това че Аделина Петрова се фокусира върху предтанзиматския период и оставя следващите десетилетия за друго изследване. По този начин се е получило фокусирано проучване за международната търговия на балканите търговци с Централна Европа във време, когато класическата османска политическа и икономическа система вече започва да се разпада, а още не са стартирали същевени преобразования. Държавата на османците се свива, политическата им власт се срива и настъпва „кърджалийската анархия“. Бюджетът на държавата непрекъснато се влошава, османските пари се девалвират и обезценяват. Същевременно политическата ситуация в Европа също е крайно нестабилна – избухва Френската революция и се водят Наполеоновите войни, събития които, както става ясно и от дисертацията, също разстройват нормалните търговски дейности в Централна Европа и на Балканите.

Докторант Аделина Петрова формулира своята основна цел по следния начин: *Целта на настоящото изследване е да се разкрият причините и начините, по които са развивали своята дейност българските и останалите православни търговци като поданици на Османската империя на панаирите в град Лайпциг* (с. 11). И съответно за нейното реализиране тя прави мащабно по обем изследване на наличната документация в редица архивохранилища: *Виена, Ческе Будейовице, Дрезден, Кемниц, Лайпциг, Плауен, Фрайберг, Торгау, Вроцлав и София*. Така е обработена, преведена, анализирана и вкарана в научно обръщение значителен обем нова архивна информация, която допълнително детайлизира и обогатява общото научно познание за дейностите на православните търговци на панаирите в Саксония. Освен значителния обем с архивни данни дипломанта показва и отлично познаване на научната литература по въпроса. Чесно казано ми беше трудно да намеря пропуските в литературата, които съм посочил по долу в текста.

Интересна е и реализираната идея да бъдат направени кратки биографии на трима търговци, на база издирените източници: Кириак Васили от Аргирокастро, Панайот Вангелино от Тесалия и Константин Дука. Тези кратки биографии са изключително важни, доколкото носят свежи данни за търговци от XVIII век, които са крайно оскъдни по принцип и всичко ново следва да се посреща положително от историческата гилдия. Архивните данни са обобщени в няколко таблици, в текста и в приложенията, и могат да бъдат добра основа за следващи изследвания на дипломанта. Въобще това според мен е и най-голямото достойнство на дисертацията. Количеството използвана информация ясно показва, че е свършена значителна по обем работа и съответно се създава добра

основа за изготвянето на оригинален научен труд, какъвто несъмнено се явява и представената дисертация. В този смисъл препоръчвам нейното доработване, като се вземат предвид някои критични бележки и препоръки, и публикуване.

4. Качества на автореферата

Авторефератът на дисертационния труд е ясно разписан и дава обща представа за самата разработка. Тук са изложени и основните приноси, според дипломанта, на дисертационния труд. Общо седем на брой, които по мое мнение наистина са направени в хода на изложението и съответно Аделина Петрова има пълното основание да ги представи – те са авторски и оригинални. Освен това в автореферата са посочени, а в комплекта с документацията по защитата са приложени, и четири публикации по темата на дисертационния труд (три вече издадени и една под печат), които ясно показват, че дипломантът отговаря напълно на изискванията и на стария, но и на новия ЗРАСРБ.

5. Критични бележки и препоръки

Достоинствата на дисертационния труд са много, но това не означава, че не бих посочил и някои слабости. На първо място на моменти текстът ми се струва твърде хаотичен и фактологичен. Може би трябва да се помисли за неговото опростяване, изясняване и в известна степен – теоритизиране. Така ще се избегне честото изброяване на факти, което би изморило при четене дори професионален историк.

Може да бъде обвинен и в твърде голяма консервативност, но все още ми е трудно да възприема включването на статии от Уикипедия в научно изследване (напр.: бел. 13, 15, 53 и т.н.). Наясно съм, че в новите публикации това се прави и те са считани за надежден източник, но все пак препоръчвам да се цитират научни трудове и енциклопедии преминали през компетентна научна редакция.

Прави впечатление и въвличането в текста на твърде много политичека и военна информация, която може да бъде обобщена. Да, политическата конюнктура и военните действия са много важни за търговската активност, но може и да се представят с две-три по общи изречения, а не с цели пасажки (напр.: с. 39) има и други излишни според мен текстове (напр.: на с. 18, където пише, че не е запазено нищо в градския архив на Горлиц и прочее). Налице са езиково неточни изречения, напр.: *Околностите на Лайпциг са обхванати от многобройни войски* (с. 38), които трябва да се редактират. Изписването

на „империята“ следва да става с малка буква, а не с голяма, както е на стр. 35. Трябва да се редактират и бележките под линия (напр.: с. 28, бел. 131 и 132 не е необходимо да се повтарят), да се разгърнат абривиатурите при първо споменаване и т.н.

Библиографията е много подробна, но все пак има някои пропуски. Например препоръчвам да се направи справка с други две изследвания на Снежка Панова: Български търговски компании на австрийския пазар през XVIII в. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 1996; и особено с: Монетите в търговията между Виена и Константинопол през XVIII в. *Исторически преглед*, год. 47, кн. 10, 1991, 3-20. Също така с класиката на Traian Stoianovich: The Conquering Balkan Orthodox Merchant. *The Journal of Economic History*, vol. 20, no. 2, 1960, pp. 234-313; или с най-новите изследвания на David Do Paço от Колумбийския университет в САЩ и по специално статията: A case of urban integration: Vienna's port area and the Ottoman merchants in the eighteenth century. *Urban History*, vol. 48, part 3, 2021, pp. 533-551 и прочее.

Налице са и немалко директни препратки към съвремеността. Например: *От Кемниц до Лайпциг, по сведения на намиращите се по пътя и до днес пощенски стълбове (които са от XVIII в.), по които изминаването на пътя е дадено в часове, може да се стигне при тръгване от Кемниц в 5 часа сутринта около 22 часа на същия ден в Лайпциг. Днес са около час и половина с кола (с. 64).* Също и текстът за обработката на памук в района на Измир (с. 71-72). Това описание е интересно, но е релевантно към 80-те години на XX век. През XVIII век памукът едва ли се е обработвал точно така и съответно добивите са били значително по-ниски. Такива пасажи и препратки към настоящето има и на други места в текста. На мен лично те не ми правят лошо впечатление, но дипломантът трябва да прецени дали да ги остави в текста, ако доработи дисертацията за публикуване.

Препоръчвам да отделят поне страница-две и да се анализира например защо според таблицата на страници 115-119 талерите са основната стока, която православните търговци внасят от Централна Европа на Балканите. На страница 32 е посочено, че съгласно договора от Пожаревац: *Освободени от мито са пари в злато и сребро.* Не е ли това свързано с ликвидните проблеми, които Портата има хронично през XVIII век и поради стремежът ѝ да увеличи паричната маса в балканските си владения, и така да стимулират пазарните отношения? Във тази връзка може да се направи справка с поне едно от споменатите по-горе публикации на изследователката Снежка Панова.

От текста не става ясно и защо дипломанта твърди, че през 1820 г. е възможно един от представените биографично търговци Кириак Васили да е жив – според мен това също следва да се уточни и разпише по-ясно.

6. Заключение

Въпреки критичните бележки и препоръки считам, че изследването на Аделина Петрова е авторски и приносен труд, който заслужава да бъде оценен по достойнство. В крайна сметка макар дисертацията да има недостатъци те не могат да заличат общата положителна оценка, която текстът формира при четене. Напълно съм убеден, че дисертационият труд, публикациите и постиженията на Аделина Петрова отговарят на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за приложението му и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление: История и археология. История на България (История на Българското възрождение).

Поради това ще гласувам с ДА за присъждането на Аделина Петрова на образователната и научна степен „доктор“ и ще призова останалите членове на научното жури също да гласуват положително.

гр. София
10 май 2022 г.

Изготвил становището:

/доц. д-р Християн Атанасов/